

Рямзіна Аліна Юріївна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-6250-5296

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА ОСВІТУ

У статті досліджено механізми забезпечення права внутрішньо переміщених осіб на освіту. Перед державою постали складні завдання забезпечити конституційні права осіб, які змушені залишити постійне місце проживання через проведення бойових дій. Одним із таких прав є право на освіту. Проаналізовано особливості надання доступу внутрішньо переміщеним особам до різних освітніх рівнів та їх вступу до навчальних закладів.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, право на освіту, особливості прийому на навчання внутрішньо переміщених осіб, пільги на харчування внутрішньо переміщених осіб у закладах освіти.

З початком збройної агресії рф на території України в державі з'явилася значна кількість внутрішньо переміщених осіб. Попри складність ситуації та необхідність термінового врегулювання їх потреб, держава на належному рівні забезпечує реалізацію прав осіб, які змушені змінити місце проживання у зв'язку з бойовими діями, зокрема й їх права на освіту. Взята на облік внутрішньо переміщена особа має право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування. Порядок фінансування навчання категорії осіб, які були зараховані у навчальні заклади на територіях, де виникли обставини, які змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, на навчання за рахунок коштів державного бюджету, встановлюється Кабінетом Міністрів України (ч. 9 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб») [1].

Внутрішньо переміщена особа має право на влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб») [1].

Держава розробила порядок, який визначає особливості отримання документів про загальну середню освіту та особливі умови прийому для здобуття вищої, фахової передвищої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти особами, які проживають

на територіях, де неможливо забезпечити виконання стандартів освіти України та/або стабільний освітній процес, із наданням можливості вступати у межах встановлених квот прийому до закладів освіти України. Згідно з його положеннями заявники мають право на безоплатне навчання зі стипендіальним забезпеченням на підготовчих курсах закладів вищої освіти тривалістю до одного року з наступним вступом до закладів вищої освіти як внутрішньо переміщені особи (абзац 5 п. 4 розділу I Порядку прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на територіях, де неможливо забезпечити виконання стандартів освіти України та/або стабільний освітній процес) [2].

Заявником є особа, яка:

після 20 лютого 2014 року завершила здобуття базової середньої або повної загальної середньої освіти в закладі освіти на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя;

після 07 квітня 2014 року завершила здобуття базової середньої освіти або повної загальної середньої освіти на окремих територіях України, що входять до складу Донецької та Луганської областей, що є окупованими російською федерацією (у тому числі окупаційною адміністрацією російської федерації) та проживає на зазначених територіях або на території населених пунктів на лінії зіткнення відповідно до Переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та Переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 лютого 2014 р. №1085-р (у редакції розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 р. № 79-р) в населених пунктах, віднесених до території активних бойових дій станом на 01 липня 2023 року або тимчасово окупованих російською федерацією територій України, або територій, тимчасова окупація яких російською федерацією завершилась після 01 вересня 2022 року (території, де неможливо забезпечити виконання стандартів освіти України та/або стабільний освітній процес), і отримала документ про базову середню освіту або повну загальну середню освіту в інших адміністративно-територіальних одиницях України за екстернатною або дистанційною формою здобуття освіти (п. 2 Порядку прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на територіях, де неможливо забезпечити виконання стандартів освіти України та/або стабільний освітній процес) [2].

Громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території, у населених пунктах на лінії зіткнення, мають право на здобуття або продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету з наданням місць у гуртожитках на час навчання. Іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, особи, яким надано статус біженця в Україні, особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту, та особи, яким надано статус закордонного українця, які перебувають в Україні на законних підставах та проживають на тимчасово окупованій території, а також у населених пунктах на лінії зіткнення, мають право на здобуття або продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України в порядку, визначеному законами України

«Про вищу освіту» і «Про фахову передвищу освіту». Вказані особи мають право на здобуття дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти за будь-якою формою здобуття освіти, визначеною законодавством. Особи, які не завершили здобуття повної (базової) загальної середньої освіти в закладах освіти на тимчасово окупованій території, у населених пунктах на лінії зіткнення, з метою отримання документа державного зразка про повну (базову) загальну середню освіту мають право продовжити навчання та пройти державну підсумкову атестацію у відповідних закладах освіти на території інших регіонів України. Особи, зазначені в абзацах першому і другому цієї частини, які не завершили здобуття повної (базової) загальної середньої освіти в закладах освіти на тимчасово окупованій території, у населених пунктах на лінії зіткнення, з метою отримання документа державного зразка про повну (базову) загальну середню освіту мають право продовжити навчання та пройти державну підсумкову атестацію у відповідних закладах освіти на території інших регіонів України (ч. 12 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України») [3].

Україна запровадила особливості прийому на навчання внутрішньо переміщених осіб для здобуття фахової передвищої освіти. Спеціальними умовами участі в конкурсному відборі на здобуття фахової передвищої освіти за кошти державного або місцевого бюджету (за державним або регіональним замовленням) є:

зарахування за результатами позитивної оцінки вступного випробування на місця державного або регіонального замовлення;

переведення на вакантні місця державного або регіонального замовлення відповідно до цього Порядку осіб, які зараховані на навчання за іншими джерелами фінансування на основну конкурсну пропозицію (п. 1 розділу VIII Порядку прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти в 2024 році) [4].

Можуть бути переведені на вакантні місця державного або регіонального замовлення такі категорії осіб, зараховані на навчання за іншими джерелами фінансування на основну конкурсну пропозицію, якщо вони здобули позитивну оцінку на співбесіді або творчому конкурсі у встановлені Правилами прийому строки особи, які є внутрішньо переміщеними особами відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (абзац 3 п. 4 розділу VIII Порядку прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти в 2024 році) [4].

Прізвища вступників, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія, територія населених пунктів на лінії зіткнення, адміністративної межі, особливо небезпечна територія (які не зареєстровані як внутрішньо переміщені особи) або переселилися з неї після 24 лютого 2022 року, підлягають шифруванню у всіх інформаційних системах (абзац 5 п. 3 розділу IX Порядку прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти в 2024 році) [4].

Цікавим фактом є те, що наказом МОН «Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році» було передбачено особливості прийому на навчання внутрішньо переміщених осіб для здобуття ступеня молодшого

бакалавра, бакалавра, магістра та доктора філософії/доктора мистецтва (заклади вищої освіти). Спеціальними умовами вступу на навчання за державним або регіональним замовленням у вигляді переведення (за наявності місць) на вакантні місця державного або регіонального замовлення осіб, які зараховані на навчання за іншими джерелами фінансування на відкриту або фіксовану конкурсну пропозицію, у 2023 році користувалися, зокрема, внутрішньо переміщені особи (абзац 9 п. 11 розділу VIII Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році) [5]. Проте зазначені вище особливості прийому на навчання не передбачені наказом МОН «Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році» [4].

Держава врегульовує фінансування здобуття вищої освіти з деякими особливостями для внутрішньо переміщених осіб. Фінансування підготовки здобувачів вищої освіти здійснюється:

за рахунок видатків державного бюджету у державних закладах вищої освіти (державне замовлення) та за рахунок видатків місцевих бюджетів у державних та комунальних закладах вищої освіти (регіональне замовлення);

за рахунок цільових пільгових державних кредитів;

за ваучерами;

за кошти фізичних та/або юридичних осіб (на умовах договору, зокрема за кошти грантів, які отримав заклад вищої освіти на проведення наукових досліджень, за якими передбачається підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії або доктора наук) (п. 1 розділу III Умов прийому на навчання до закладів вищої освіти України в 2019 році) [6].

Цільові пільгові державні кредити надаються особам, які зараховані на навчання для здобуття вищої освіти за денною або заочною формою на підставі угод, укладених між закладом освіти та фізичною або юридичною особою, а саме пільговий довгостроковий кредит для здобуття вищої освіти – студентам, які відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» зареєстровані у встановленому законодавством порядку як внутрішньо переміщені особи, а також особам з їх числа до закінчення ними відповідно державного чи комунального професійно-технічного закладу або закладу вищої освіти, але не довше ніж до досягнення 23 років (абзац 1 п. 6 розділу III Умов прийому на навчання до закладів вищої освіти України в 2019 році) [6].

Крім того, те ж саме правило щодо можливості переведу застосовується до внутрішньо переміщених осіб – здобувачів вищої освіти (особи, які є внутрішньо переміщеними особами відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»), можуть бути переведені на вакантні місця державного або регіонального замовлення в порядку, передбаченому цими Умовами, якщо вони зараховані на навчання за іншими джерелами фінансування на відкриту або фіксовану (закриту) конкурсну пропозицію, а також на місця за рахунок цільових пільгових державних кредитів осіб у порядку, передбаченому законодавством, якщо вони зараховані на навчання за рахунок коштів фізичних та/або юридичних осіб) (абзац 1 п. 14 розділу VIII Умов прийому на навчання до закладів вищої освіти України в 2019 році) [6].

Варто зауважити, що крім особливостей вступу чи переведення внутрішньо переміщених осіб до освітніх закладів, в Україні передбачені пільги на харчування внутрішньо переміщених осіб у закладах освіти. Діти з числа внутрішньо переміщених осіб чи діти, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, які навчаються у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, забезпечуються безкоштовним харчуванням у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (ч. 10 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб») [1].

Засновник (засновники) закладів освіти забезпечують безоплатне гаряче харчування в державних і комунальних закладах освіти за рахунок коштів відповідних бюджетів відповідно до встановленого в закладі освіти режиму (кратності) харчування для дітей з числа внутрішньо переміщених осіб, дітей, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів (абзац 6 п. 4 Порядку організації харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку) [7].

З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України навчальні заклади змушені переміщуватися в безпечніші регіони. Тимчасово переміщені вищі навчальні заклади та наукові установи провадять свою діяльність у населених пунктах на підконтрольній українській владі території та мають право використовувати передане їм на праві господарського відання майно для участі у цивільних відносинах. Вони, а також їх працівники не несуть відповідальності за стан майна, що знаходиться на тимчасово окупованій території або в населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, з дня початку тимчасової окупації або з дня оголошення антитерористичної операції до дня повернення такого вищого навчального закладу, наукової установи на попереднє місцезнаходження, але не пізніше ніж через шість місяців з моменту повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України або з дати набрання чинності Указом Президента України про завершення проведення антитерористичної операції або воєнних дій на території України.

Держава всіляко сприяє компенсації пошкодженого майна внаслідок воєнних дій. Наприклад, держава сприяє відновленню матеріально-технічної бази тимчасово переміщених вищих навчальних закладів та наукових установ (ч. 4 ст. 51 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції») [8].

Отже, державою здійснюється детальне правове регулювання, підтримка та допомога внутрішньо переміщеним особам. Сьогодні Україна є взірцем у сфері забезпечення їхніх основних потреб та врегулювання в найкоротші терміни основних етапів життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб з урахуванням можливостей країни в умовах бойових дій, зокрема це вбачається й у забезпеченні проаналізованого права на освіту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 1. Ст.1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 23.03.2024).
2. Про затвердження Порядку прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на територіях, де неможливо забезпечити виконання стандартів освіти України та/або стабільний освітній процес: наказ М-ва освіти і науки України від 01.03.2021 р. № 271. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0505-21#Text> (дата звернення: 23.03.2024).
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 26. Ст. 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 23.03.2024).
4. Про затвердження Порядку прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти в 2024 році: наказ М-ва освіти і науки України від 29.02.2024 р. № 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-24#n5> (дата звернення: 23.03.2024).
5. Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році: наказ М-ва освіти і науки України від 15.03.2023 р. № 276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0519-23#Text> (дата звернення: 23.03.2024).
6. Про затвердження деяких нормативно-правових актів з питань прийому на навчання до закладів вищої освіти: наказ М-ва освіти і науки України від 11.10.2018 р. № 1096. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-18#Text> (дата звернення: 23.03.2024).
7. Про затвердження норм та Порядку організації харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку: постанова Каб. Міністрів України від 24.03.2021 р. № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.03.2024).
8. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України від 02.09.2014 р. № 1669-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 44. Ст. 2040. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18#Text> (дата звернення: 23.03.2024).

REFERENCES

1. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib. "On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons": Law of Ukraine dated October 20, 2014 No. 1706-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady* (VVR). 2015. No. 1. Article 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (Date of Application: 23.03.2024) [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia Poriadku pryimu dlia zdobuttia vyshchoi, fakhovoi peredvyshchoi ta profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity osib, yaki prozhyvaiut na terytoriiakh, de nemozhlyvo zabezpechyty vykonannia standartiv osvity Ukrainy ta/abo stabilnyi osvitnii protses. "On the approval of the Admission Procedure for obtaining higher, professional pre-higher and professional (vocational-technical) education of persons living in territories where it is impossible to ensure the fulfillment of Ukrainian education standards and/or a stable educational process": Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated March 1, 2021 No. 271. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0505-21#Text> (Date of Application: 23.03.2024) [in Ukrainian].
3. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy. "On ensuring the rights and freedoms of citizens and the legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine": Law of Ukraine dated April 15, 2014 No. 1207-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady* (VVR). 2014. No. 26. Article 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (Date of Application: 23.03.2024) [in Ukrainian].

4. Pro zatverdzhennia Poriadku pryomu na navchannia do zakladiv fakhovoi peredvyshchoi osvity v 2024 rotsi. "On the approval of the Procedure for admission to vocational higher education institutions in 2024": Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated February 29, 2024 No. 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-24#n5> (Date of Application: 23.03.2024) [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia Poriadku pryomu na navchannia dlia zdobuttia vyshchoi osvity v 2023 rotsi. "On the approval of the Procedure for admission to higher education in 2023": Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated March 15, 2023 No. 276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0519-23#Text> (Date of Application: 23.03.2024) [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia deiakykh normatyvno-pravovykh aktiv z pytan pryomu na navchannia do zakladiv vyshchoi osvity. "On the approval of some legal acts on admission to higher education institutions": Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated October 11, 2018 No. 1096. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-18#Text> (Date of Application: 23.03.2024) [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia norm ta Poriadku orhanizatsii kharchuvannia u zakladakh osvity ta dytiachykh zakladakh ozdorovlennia ta vidpochynku. "On the approval of norms and the Procedure for the organization of meals in educational institutions and children's health and recreation institutions": Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 24, 2021 No. 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2021-%D0%BF#Text> (Date of Application: 23.03.2024) [in Ukrainian].

8. Pro tymchasovi zakhody na period provedennia antyterorystychnoi operatsii. "On temporary measures for the period of the anti-terrorist operation": Law of Ukraine dated September 2, 2014 No. 1669-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady* (VVR). 2014. No. 44. Atr. 2040. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18#Text> (Date of Application: 23.03.2024) [in Ukrainian].

UDC 342.7-054.7:37

Riamzina Alina,Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-6250-5296

ENSURING THE REALIZATION OF THE RIGHT TO EDUCATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS

The article outlines the procedures for guaranteeing the right of internally displaced persons to education. The state was confronted with significant challenges in guaranteeing the constitutional rights of individuals who were compelled to abandon their fixed place of residence as a result of ongoing hostilities. Among the aforementioned rights is the right to education.

With the beginning of the armed aggression on the territory of Ukraine, a significant number of internally displaced persons appeared in the country. Notwithstanding the intricacy of the circumstances and the imperative to address the necessities of these individuals, the State guarantees the fulfillment of the rights of internally displaced persons at an adequate level. This is no exception the realization of the right to education for persons who are forced to change their place of residence due to hostilities.

© Riamzina Alina, 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.2\(64\).17](https://doi.org/10.36486/np.2024.2(64).17)

Issue 2(64) 2024

<https://naukaipravookhorona.com/>

The article delineates the enrollment procedures for children of internally displaced persons in preschool and general education institutions.

The author examines the specific criteria for participation in the competitive selection process for obtaining professional higher education funded by the state or local budget (by state or regional order). The potential of offering loans to individuals displaced from their homes for educational purposes is being evaluated, along with the possibility of providing a preferential long-term loan for higher education.

The article analyzes the benefits for meals for internally displaced persons in educational institutions. Thus, children from among internally displaced persons or children who have the status of a child affected by hostilities and armed conflicts, who study in preschool, general education, vocational education institutions regardless of subordination, type and form of ownership, are provided with free meals.

With the outbreak of hostilities on the territory of Ukraine, educational institutions have been compelled to relocate to more secure locations. Temporarily relocated higher education institutions and temporarily relocated research institutions operate in settlements on the territory controlled by the Ukrainian authorities. The article describes the peculiarities of the activities of such institutions.

The following conclusions have been reached regarding the legal regulation of the right to education of internally displaced persons. In the shortest possible time, Ukraine implemented regulations pertaining to the main spheres of life of internally displaced persons, taking into account the country's capabilities in the context of ongoing hostilities. In particular, it ensured the right to education at the appropriate level.

Keywords: internally displaced persons, the right to education, peculiarities of admission to education of internally displaced persons, benefits for meals of internally displaced persons in educational institutions.

Отримано 28.05.2024